

ПИТАННЯ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ АМЕРИКАНЦІВ У XVII - XVIII ст.

У статті на базі проведених досліджень сучасних американських і вітчизняних педагогів висвітлюються актуальні питання, що стосуються проблем сімейного виховання американців у XVII - XVIII ст., розглядається вплив пуританських та буржуазних цінностей на формування родинних стандартів у цей період.

Ключові слова: сімейне виховання, пуританські цінності, буржуазні цінності, американське суспільство.

В статье на базе проведенных исследований современных американских и отечественных педагогов освещаются актуальные вопросы, которые касаются проблем семейного воспитания американцев в XVII-XVIII ст., рассматривается влияние пуританских и буржуазных ценностей на формирование семейных стандартов в этот период.

Ключевые слова: семейное воспитание, пуританские ценности, буржуазные ценности, американское общество.

In the article the urgent questions which concern the problems of family education of Americans in the XVII - XVIII centuries and the influence of puritan and bourgeois values on family education standards in this period are covered on the basis of the carried out researches.

Keywords: family education, puritan values, bourgeois values, American society.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку нашої держави сучасні батьки зіткнулись з низкою перешкод, які гальмують нормальний розвиток української родини, заважають вихованню дітей у сім'ї. Руйнування морально-етичних норм традиційної української родини, збільшення конфліктності у стосунках між батьками і дітьми роблять будь-які питання стосовно збагачення знань сучасних українських батьків, необхідних для гармонізації сімейних стосунків, виконання батьківських ролей в родині і суспільстві, особливо актуальними. Одним із варіантів розв'язання деяких проблем української сім'ї і родинного виховання, на нашу думку, є використання ідей і здобутків інших країн у галузі сімейної педагогіки, зокрема

США.

Сім'я - первинний осередок суспільства, від її стану багато в чому залежить його розвиток. Відомий американський соціолог Д. Янкевич стверджує, що майже всі глобальні зміни в житті американців, так чи інакше, виникають з процесів, що відбуваються всередині сім'ї. Останні десятиліття ХХ століття позначені небувалим зростанням інтересу до вивчення інститутів сім'ї та шлюбу. У США родина вважається однією з вищих національних цінностей, що лежать в основі американського способу життя. Так, наприклад, більшість американців намагаються зберегти репутацію доброго громадянина і сім'янина, підпорядковуючи цій меті всі свої життєві принципи й поведінку.

Таким чином, можна стверджувати, що в американському суспільстві накопичено багатий досвід розв'язання питань сімейної політики, який, безсумнівно, може бути використаний у вирішенні сучасних педагогічних проблем в Україні.

Аналіз актуальних досліджень. Традиції американської сім'ї та особливості родинного виховання у різні періоди розвитку держави досить широко висвітлені в педагогічній теорії і практиці. У розробку цих питань значний внесок зробили сучасні дослідники С. Білецька, В. Боровикова, В. Жуковський, В. Калюжна, Є. Подольська, Г. Фінчук та інші. З іншого боку, нами було виявлено, що вплив пуританських та буржуазних цінностей на сімейне виховання американців не був предметом цілісного педагогічного аналізу, тому це питання ще недостатньо відоме в Україні.

Мета статті. Головна мета статті – розглянути традиції американської сім'ї у колоніальний період та період розвитку капіталістичних відносин, виявити вплив пуританських та буржуазних цінностей на сімейне виховання американців, сформулювати висновки, які сприяють змінам у масовій свідомості українського суспільства, по-новому поставлять проблеми сім'ї та шлюбу, а також сприятимуть підвищенню ефективності розв'язання проблем сімейної політики українців.

Виклад основного матеріалу. Кінець XVI - друга половина XVIII ст. - період виникнення перших колоній на американському континенті, їх розвиток

та створення американської республіки. Як відзначає американський історик В. Брок (W. Brock), «хоча далеко не всі жителі американських колоній були пуританами, саме пуританська свідомість установила спосіб думки й визначила шляхи розвитку країни та формування американського менталітету» [8, С. 9 - 10]. Виходячи з цього, можна з упевненістю сказати, що пуританська традиція та її добродієвності (працьовитість, ощадливість, терпіння, свобода совісті й думки, реалізація життєвого покликання) впливали на всі сфери американського життя, включаючи родинну політику і сімейне виховання.

Згідно досліджень американського соціолога Дж. Пакера у. Рагкег) пуританська етика браку полягала не в тому, щоб шукати чоловіка (дружину) на предмет пристрасної любові, а в тому, щоб шукати людину, яку ви зможете любити протягом всього свого життя як кращого друга, і з Божій допомогою знайти його. Пуританська етика виховання дітей полягала в навчанні їх правильному шляху в житті; у турботі одночасно про їх тіло і душу; у підготовці до розсудливого, благочестивого і суспільно-корисного дорослого життя. Пуританська етика сімейного життя ґрунтувалася на підтримці порядку в будинку, ввічливості і сімейних богослужіннях. Доброзичливість, терпіння, постійність і підбадьорення вважалися головними сімейними чеснотами. В умовах постійних матеріальних проблем і короткої тривалості життя (близько 30 років) сімейне життя пуритан було школою виховання характеру у всіх сенсах. Таким чином, будь-який пуританин прагнув створити «... церкву зі своєї сім'ї, щоб народжені в його сім'ї народилися б знов зверху для Бога» [5, С. 1 - 5].

Розглядаючи особливості американської сім'ї вище визначеного періоду детальніше, необхідно підкреслити, що, загалом, американська сім'я мала чітко виражений вигляд, причому її фундаментом служила європейська і, перш за все англійська родина, адже більшість колоністів були вихідцями з Англії. Тип сім'ї в США, що одержав поширення в колоніальний період, ґрунтувався на так званій «сімейній економіці», мав нуклеарну структуру, тобто складався з двох поколінь - подружжя, їх дітей, а іноді і прабабків. Характеризуючи американську родину цього періоду сучасні вчені В. Лихвар й Є. Подольська

вводять таке поняття, як «велика сім'я» [6, С. 236 - 245].

Велика частина релігійного життя сім'ї зосереджувалася у місцевій церкві. Саме церква відповідає за те, щоб проповідувались учення, здійснювались загальні богослужіння, а діти вивчали Катехізіс. Церква була не будівлею, а групою віруючих, об'єднаних під впливом пастора. Домашні збори в середині кожного тижня були звичною частиною церковного життя незалежно від того, чи дозволяла офіційна влада проводити ці збори.

Щотижневий клопіт був для типового пуританина напруженим заняттям. Життя було серйозним питанням і в ньому не було часу для неробства. Середній пуританин вірив, що важка праця була чесною і Бог призвав кожного виконувати свою земну роботу по-християнськи, етично.

Як зазначає дослідник морально-етичного та сімейного виховання американців В. Жуковський, у вихованні дітей колоніального періоду використовувалися катехітичні підходи, основна увага приділялася теологічним доктринам та вивченню складних теологічних істин [3, С. 67-80]. Саме тому у практичному житті дітей також виховували в дусі пуританської філософії, тобто, в терпінні, працьовитості, ощадливості.

Джерела, які дають уявлення про американське родинне виховання, указують також на те, що у колоніальний період у пуританській сім'ї існував чіткий розподіл ролей у родині: чоловік був відповідальним за роботу на фермі, а дружина - за домашню працю. Сучасні дослідники С. Білецька, В. Боровикова, Е. Панасенко, вказують на те, що домашнє господарство формувало жіноче життя: дівчата навчалися домашній роботі, будучи ближче до їхніх матерів. Хлопці ж були ближче до батьків, працюючи поруч із ними на фермі [1; 2]. Таким чином, розподіл ролей між чоловіками та жінками існував не тільки в галузі праці, але й в вихованні різностатевих дітей. Дівчата виховувалися матерями та навчалися веденню домашнього господарства, хлопці - батьками, навчаючись фермерській справі.

Згідно досліджень американських вчених Л. Райкена й Дж. Пакера мало хто з жінок у колоніях отримував освіту, проте в Новій Англії було заведено віддавати молодих дівчат в інші сім'ї як підмайстрів чи прислуги, де їх повинні

були навчати читанню і вести господарство. Ці дівчатка, починаючи з шестирічного віку, отримували навички домоводства і перші уроки читання від своїх матерів. Що стосується їхніх братів, вони набагато краще володіли грамотою. Крім того, їх віддавали в навчання різних ремесел. Жінки отримували свою «освіту» у безперервній роботі по дому, під час занять сімейним ремеслом і на ринковій площі [5, С. 2-5]. Взагалі освіта дітей і сімейне поклоніння Богові (особливе читання Біблії і молитва) мали високий пріоритет в такій пуританській сім'ї.

З іншого боку, паралельно з позитивними рисами сімейного життя й виховання дітей слід також розглянути низку негативних. Вітчизняні дослідники О. Боровикова та Е. Панасенко у своїх працях вказують на те, що типова пуританська сім'я чітко дотримувала ієрархію. Чоловік/ батько був відповідальним головою сім'ї, особливо в релігійних заняттях, хоча і дружина/мати мала свої сфери впливу. Однак, чоловік - голова родини - користувався практично необмеженою владою, а всі інші її члени беззаперечно підкорялися йому. Усякий прояв свавілля з боку дітей, як правило, подавлявся. Вже в дуже юному віці до них пред'являлися, по суті справи, дорослі вимоги. Як зазначають вище визначені історики, й самого поняття «дитинство» у той час не існувало: діти перетворювалися в «маленьких дорослих» [2, С. 138 - 141].

На особливу увагу для теми нашого дослідження заслуговує той факт, що сімейне виховання пуритан відрізнялося строгістю і аскетизмом. З раннього віку в домашньому господарстві активно використовувалася дитяча праця й до дитини ставилися так само, як і до решти членів суспільства. Як стверджує С. Білецька, їх одягали в плаття батьків, гралися вони в ті ж ігри, що й батьки і точно тим же способом, семирічний хлопчик розглядався як чоловік, здатний до всього, крім кохання та війни [1, С. 25 - 26].

Відсутність усвідомлення батьками унікальності дитини та не визнання дитинства як окремої стадії в житті людини було характерним для пуританського світосприйняття того часу. Як ми вже вказували, пуританство стало для Америки потужним фактором, що формував характер, норми

поведінки американців. Саме пуританська ідеологія була покладена в основу сімейного виховання. Стосовно дитини, пуританські священники вважали її порочною за своєю природою. Тому таке велике значення вони приділяли вихованню, завданням якого було врятувати душу «великого грішника»: «вихованням можна уберегти дітей від неробства й указати їм шлях порятунку».

Підтвердженням цього факту є аналіз покарань в американських колоніях, зроблений сучасною українською дослідницею С. Білецькою. Розглядаючи пуританських малюків як втілення гріха та прагнучи врятувати їх душі від нього, американські батьки виховували дітей в умовах жорстокої дисципліни. У колоніях Нової Англії дітей, що завинили, нерідко публічно сікли або примушували до публічного покаяння. Разом із фізичними катуваннями батьки застосовували психологічний тиск (закриття дитини в темній комірці, позбавлення їжі на кілька днів, споглядання мертвих тіл тощо) [1, С. 37 - 45].

Таким чином, можемо зробити висновки, що американська сімейна педагогіка колоніального періоду повністю формувалась під впливом пуританської традиції. Основними характерними рисами родинного виховання були: розподіл виховних ролей між батьком та матір'ю за принципом розподілу домашніх обов'язків, авторитарність батька, виховання за теологічними істинами. Стосунки в родині будувалися не на взаєморозумінні і повазі, а на остраху (боязкості) з боку дітей і на розподілові обов'язків у будинку, що повністю відповідало світосприйняттю пуританців.

Виявляючи особливості сімейного виховання американців в епоху Просвітництва (друга половина XVIII - рубіж XVIII та XIX ст.), слід зауважити, що, з одного боку, становлення та розвиток в цей період капіталістичних відносин приводить до зміни життєвого ритму людини, затвердження нового динамічного темпу життя - буржуазного. З'являється новий психокультурний тип людини, активний, автономний, цілеспрямований, - «буржуазний індивідуум». З іншого боку, криза пуританської філософії та вплив західноєвропейської формує нову просвітницьку філософію Америки, ціннісні

ідеї якої базуються на демократизмі, раціоналізмі, прагматизмі, утилітаризмі. Такі зміни ціннісних орієнтирів американського населення цього періоду призвели до зміни соціального статусу сім'ї та дитини, нового перерозподілу ролей в родині.

Перш за все нами було встановлено, що в цей період відбуваються зміни у суспільних стосунках родини: розриваються колишні зв'язки особистої залежності людини від людини, зникає «велика сім'я», а натомість з'являється вільний, автономний індивід, що є засадою явища під назвою «буржуазний індивідуалізм». Сім'я тепер розглядається не як єдине ціле, а як сукупність індивідумів, кожний з яких має свій «особистісний простір», збільшується повага до самотності кожної людини. Соціальний статус родини в цілому підвищується, популярність здобувають картини, що зображують родину й внутрішнє життя будинку [1; 4].

Змінюється й статус дитини. У зв'язку з тим, що американські мислителі розглядали освіту як рушійну силу прогресу, як інструмент для формування автономної, вільної, самодостатньої людини, здатної користуватися власним розумом, в дитині вони бачили надію, віру в прогресивне майбутнє своєї країни [4, С. 133]. Дитина стає соціально видимою, їй починають приділяти значно більше уваги, ніж раніше.

Так, надлишок грошей у представників нового класу буржуазії уможливив використання дітей як об'єкт видимих витрат. Батьки інвестують суми в великі будинки з окремими кімнатами для дітей, у великі сімейні портрети, в освіту своїх дітей. Відтепер дітей більше не зображують як маленьких дорослих, як це було в колоніальний період.

Здійснений аналіз дає підставу констатувати, що саме в цей період був забезпечений психологічний фундамент для турботливого виховання дітей. Суворість до дітей з боку батьків змінюється новим пріоритетом у родинному вихованні - доброзичливим ставленням до дитини, вірою в неї та в її можливості.

Серед головних ідей прогресивних діячів, які вплинули на становлення нової виховної ідеології, можна виокремити такі: врахування вікових

особливостей дитини, виховання самостійності дитини, принцип моральності дитини, основа формування здорового способу життя - поєднання фізичного режиму (праця) з моральними настановами [4, С. 145-177].

Слід підкреслити, що принципи сімейного виховання, базуючись на основі просвітницької ідеології американських мислителів, були націлені на виховання автономної, вільної, самодостатньої людини, яка зможе користуватися власним розумом, буде вірною своєї державі та корисною американському суспільству.

Підводячи підсумки слід зазначити, що зародження демократичного відношення до дитини відбувається саме в добу американського Просвітництва. Порівнюючи з колоніальним періодом, виховання в родині стало базуватися на повазі до особистості дитини з боку суспільства та батьків, а основними ціннісними орієнтирами виховання американців стало виховання моральності, здорового способу життя й працелюбства. Під впливом нових ціннісних орієнтирів відбувається процес трансформації педагогічної свідомості американців, що призвело до підвищення соціального статусу сім'ї та дитини і зробило демократичний характер сімейного виховання національним пріоритетом американців.

Література

1. Білецька С.В. Дитиноцентрована педагогіка: теорія і практика західних країн / С.В. Білецька. - Х.: Факт, 2008. - 255с.
2. Боровикова В.Н. Проблемы семьи в американской педагогике / В.Н. Боровикова, Е.О. Панасенко // Советская педагогика. - 1989. - № 2. - С.141 - 145.
3. Жуковський В. Морально-етичне виховання в історії американської школи / В. Жуковський. - Острог, 2002. - 391с.
4. Калюжна В.Ю. Філософія освіти американського просвітництва / В.Ю. Калюжна. - Луганськ, 2008. - 206 с.
5. Паркер Дж. Кто такие пуритане и почему они нам нужны. [Електронний ресурс] / Реформаторский взгляд, 2011. - Режим доступа: www.reformed.org.ua.

6. Подольська Є.А. Культурологія / Є.А. Подольська, В.Д. Лихвар. - Харків, 2003. - 248 с.
7. Фінчук Г.В. Теорія та практика сімейного виховання в зарубіжній педагогіці: Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.01 / Г.В. Фінчук. - Луганськ, 2001. - 20 с.
8. Brock R. The Evolution of American Democracy / R. Brock. - N.Y., 1970. - 124 р.